

ЗАКЛУЧОК

ХЕРОИТЕ НА РАБОТНИЧКАТА КЛАСА VS АПОЛОГЕТИТЕ НА ПРАВНИОТ ПОЗИТИВИЗАМ

1. ЗА СКИЦИРАЊЕТО НА ДЕНЕШНИТЕ РАБОТНИЧКИ ПРОБЛЕМИ

*Tuta est custodia, quae sibimet creditur.
Најдобар чувар е оној кој сам си ја
чува сопствената ствар.*

Како своевидно резиме, по вака спроведената студија, а врз основа на презентираниите искуства на дел од македонските работници кои, во годините наназад, се одважија да водат работни спорови против своите работодавачи – можеме да ги нотираме следниве присутни *проблеми*, на чие отклонување активистите на ДСП „Ленка“ имаат намера поинтензивно да работат во периодот кој следи:

1) Недоволно познавање на работничките права

Особено зачудува, а на моменти иритира и обескуражува, евидентната *незаинтересираност на работниците* за осознавањето, макар и на основните права од работен однос, а камоли пак за запознавањето со начините на нивна заштита и унапредување. На пример, најголем број од работниците воопшто не знаеја дека, во случај да останат без работа, може да им следува паричен надоместок, по основ на привремена невработеност, којшто го земаат преку АВРМ – но кој не им го дава државата како некаква милостина, туку затоа што тие самите, од своите плати, додека биле вработени одвојувале за него. Исто така, голем дел од нив воопшто не знаеја дека исплатата на испратнината, при прогласувањето за технолошки вишок, е обврска на работодавачот, а не на државата. Речиси никој (со исклучок на синдикалните активисти), не знаеше

како оди процедурата за основање синдикат на ниво на работодавач; потоа, многу малку работници знаеја дека работодавачот мора лично да им врачи отказ во задолжителна и единствено релевантна писмена форма и не може туку-така усно да ги „избрка“ од работа или, пак, дека им следува право на дополнителна пауза за време на течењето на отказниот рок – со цел барање нова работа. Понатаму, на многумина од нив не им беше сфатливо како тоа со колективниот договор може да се утврдуваат поголеми права од законските, а со индивидуалниот договор за вработување не може да се утврдуваат помали права од законски загарантираните...

Ова навистина се битни прашања кои заслужуваат сериозно внимание и за кои е неопходно, во блиска иднина, заедно со работниците и нивните синдикални „ќелии“, здруженија или неформални групи да поработиме на т.н. *синдикално образование*, односно на работничка трудовоправна едукација преку разни форми кои ќе ги оцениме како погодни (перманентни предавања, серија трибини, периодични семинари, кампови, школи; како и преку книги, брошури, флаери, списанија и сл.).

2) Недоверба на работниците во бирократизираните синдикални лидери и разочараноста од декоративната улога на „жолтите“ синдикати

Овде треба да имаме предвид дека и денес, не само во високоразвиените западни земји, туку и во „земјите во транзиција“, синдикатите се далеку најголемата компактна политичка интересна заедница. Но, поради тесната партиска блискост и заткулисни пазарења на т.н. *синдикални лидери* со партиите од власта или од опозицијата, тие повеќе се грижат за политичката коректност на своите потези и изјави, отколку што водат грижа за вистинските проблеми кои секојдневно го тиштат работникот. Оттука, целосно е оправдан работничкиот сомнеж во искрените намери на бирократизираните синдикални раководства, кои облечени во свечени костуми и вратоврски милуваат, особено предизборно, да се фотографираат со владините функционери.

Ама како што Движењето за социјална правда „Ленка“ нема симпатии и кокетирања кон „жолтите“ македонски синдикати кои се под сенката на државната патронажа, па дури и отворено и јавно ги критикуваме – ние, со несмалена жестина, ја жигосуваме

и *работничката апатија*, односно неподносливата пасивност на македонските работници. Ова од причини што, иако за нас е сосем разбирливо работниците да бидат против овој или оној наводно „независен“ синдикат, истовремено ни е целосно несфатливо работниците да бидат против самиот концепт на синдикално [само] организирање!? Со други зборови, тие секогаш очекуваат некој друг наместо нив да ја заврши работата и да се избори за нивните права – без притоа, ни малку самокритички, да се запрашаат: што секој од нас посебно и што сите ние заедно направивме за подобрување на катастрофалната состојба со работничките права во РМ? Односно, клучниот проблем е дека работниците, кои во ова себично време сосем ја изгубија меѓусебната почит и солидарност за туѓата мака и туѓото страдање – како да немаат сенс дека со истите проблеми во кои тие тонат, се соочуваат и најголемиот број од вработените во РМ.

Токму затоа и „Ленка“ ги охрабрува незадоволните работници да покажат храброст, самопожртвуваност и активизам, па самите тие да иницираат формирање на свои борбени, бескомпромисни и автономни синдикални организации – бидејќи токму синдикализмот е најделотворната и светски проверена метода на работничка борба против самоволието на моќните работодавачи! Дали воопшто треба да потсетуваме дека круцијалните права за кои работниците и работничките се изборија низ историјата (правото на осумчасовно работно време, правото на платен одмор, правото на штрајк и многу други) се остварени по пат на *радикални судири* на синдикалните, социјално освестени групи со газдите и државата. Оттука, капиталистите и политичарите многу добро ја знаат силата на синдикалното движење и затоа, на секаков можен начин, се трудат да ги одвратат работниците од вербата во постигнување успех по пат на чиста, неизвалкана и посветена синдикална борба. Па токму затоа, преку различни механизми и репресивни методи, тие се обидуваат – лигистички поддржани од страна на штетната *синдикална бирократија* и хиерархизацијата на „жолтите“ (мејнстрим) синдикати, да го пасивизираат членството и да шират дефетизам меѓу работниците дека „што и да пробаат, сè би било цабе“.

Но, вистинските ангажирани и автономни „синдикати без лидери“ треба да се обидуваат да бидат што е можно повеќе

хоризонтално и непосредно демократски организирани, па преку ефективни *директни, ненасилни, непоколебливи и кохерентни акции*, како и преку индивидуални *лични примери* достојни за почит, да го мотивираат своето членство, а и неодлучните работници – и на тој начин да работат на остварување на своите агенди во корист на работништвото. Ваквиот, барем за наши услови, нов и „наопачки“ принцип на синдикална организација ја негира поделбата на активно синдикално водство (кое преговара) и пасивно членство (кое послушно следи) – која, впрочем, е и загноената рак-рана на македонското синдикално движење. На овој начин синдикатот станува многу понезгоден за манипулација, бидејќи наместо еден лесно поткуплив синдикален лидер или тесно кршливо раководство, тој е составен од многумина самосвесни водачи.¹

3) Предолго траење на судските работни спорови

Иако, според УРМ (1991), секој граѓанин може да се повика на заштита на слободите и правата утврдени со Уставот пред судовите и пред Уставниот суд на РМ, во постапка заснована врз *начелата на приоритет и итност* и иако, законски, во постапката во споровите од работните односи, а особено при определувањето на роковите и рочиштата, судот секогаш ќе обрне посебно внимание на потребата од нивно *итно решавање* (чл. 405, ЗПП) – сепак, во праксата, работните спорови траат недозволиво долго, па дури и предолго.

Максималното пропишано полугодишно траење на овој тип постапки, наместо да биде правило, тоа е само редок исклучок. Впрочем, постојат и случаи кадешто и неколкукратно е надминат овој *шестмесечен временски период* кога судијата мора да донесе пресуда, без притоа тоа да повлече било какви негативни реперкусии по професионалната кариера на конкретниот судија.

Интересно е тука да напоменеме дека Република Македонија веќе има изгубено неколку работни спорови пред Европскиот

1. За овој лоциран проблем види го и списанието *Direktna akcija* – propagandni bilten Sindikalne konfederacije „ASI“; епоха II, #4; Beograd, 2009; str. 32-33; како и книгата на Франк Хантке: *Синдикатите во XXI век – Прирачник за дискусија за синдикатите во земјите во транзиција* (со предговор на Џон Монкс); Фондација „Фридрих Еберт“ – Канцеларија Скопје; Скопје, 2010.

суд за човекови права во Стразбур, и тоа токму поради повреда на круцијалното *начело за судење во разумен рок*, гарантирано во чл. 6 од ЕКЧП.²

Токму во духот на онаа позната максима дека „задоцнетата правда е неправда“, мора да се стави до знаење дека вака воведените законски рокови од инструктивни, треба да станат *облигаторни* за судиите – на тој начин што би се предвиделе и санкции за нивно непочитување.

Исто така, сметаме дека конечно се созреани условите, сосем легитимно, да се постави прашањето за потребата од преиспитување на уставниот концепт на *траен мандат* на судиите, со сите негови позитивни и негативни аспекти – којшто кај нас се покажа како комплетно промашување, бидејќи наместо да стимулира независност и објективност на судиите, тој се извитопери во концепт кој поттикнува пасивност и незаинтересираност на судската фела за реалните проблеми на луѓето.

4) Прескапи судски такси, трошоци и тарифи и непристапност до судовите поради недостиг на финансиски средства

Присуството на овој системски проблем, на којшто ДСП „Ленка“ укажува во повеќе наврати, само се потврди со оваа студија. Имено, *скапотијата на водењето судски спор* во РМ, во голема мера, делува одвраќачки и демотивирачки при помислата на граѓаните или работниците, по институционален пат, да бараат решавање на проблемите, па дури оди дотаму што барањето правда преку суд се гледа како свовиден луксуз. Имено, за оној кој не е правник – можеби и апсурдно делува податокот дека за спор од 100 ЕУР, парничните трошоци [теоретски, но и практично] може да изнесуваат и 500 ЕУР па и повеќе, што зависи од околностите под кои се одвива секој конкретен случај.

Но, нашиот фокус е насочен кон тоа што во македонското процесно право не постои никакво [процентуално] ограничување на висината на сумата која може да се плати на име парнични

2. На пример: *Нешевски vs РМ* (Жалба бр. 14438/03, Пресуда од 24.IV.2008); *Ѓозев vs РМ* (Жалба бр. 14260/03, Пресуда од 19.VI.2008); *Димитријева vs РМ* (Жалба бр. 16328/03, Пресуда од 6.XI.2008); *Димитриеви vs РМ* (Жалба бр. 26602/02, Пресуда од 18.XII.2008) и др.

трошоци, а која би требало да се врзе за висината на вредноста на спорот (на пример, да се воведат *заштитна одредба* која би предвидувала дека трошоците за водење на судски спор не би можеле да надминуваат повеќе од 1/3 од висината на главното побарување за коешто се води конкретниот спор).

Исто така, поразително е сознанието дека македонските судии, дури и оние од повисоките судови, образовани во духот на правниот позитивизам, при [не]примената на гарантираното т.н. *сиромашко право*, за чиешто искористување е потребно да се соберат еден куп документи – не ја следат ниту судската пракса на Европскиот суд за човекови права, чијашто јудикатура е задолжителна за сите полноправни земји-членки на Советот на Европа, меѓу кои е и нашата. Имено, Судот од Стразбур, со пресудата *Креуз vs Полска 28249/95* од 29.V.2001, веќе го санкционираше прекршувањето на човековото неприкосновено „право на суд“ за сметка на правото државата да си ги наплати судските такси. ЕСЧП, во точката 52 од својата мериторна одлука, луцидно го појаснува ова право и вели:

Овој Суд смета дека е [наполно] бесмислено Конвенцијата да регулира како [да] тече постапката за таа да биде правична, брза и сл. – доколку, претходно, не го обезбеди круцијалното [човеково] право на суд. Правото на државата да ги наплати таксите [во никој случај] не може да биде поважно од правото на [пристап до] судот!

5) Недоверба во „институциите на системот“

Во овој дел мораме да ја истакнеме изразената недоверба на работниците кон *надлежните државни институции*, кој се најповикани да ги разгледуваат прашањата од трудовоправната сфера (покрај судовите, тука пред сè мислиме на: МТСП преку своите подрачни единици, АВРМ преку своите центри за вработување и „озлогласениот“ Трудов инспекторат преку своите локални, општински одделенија).

Револтот и *сомнежот за корупција* во редовите на овие јавни функционери и службеници, кои се блиски до локалните моќници, а којшто е јавна тајна меѓу работниците, и кој на моменти оправдано преминуваше во отворен гнев и презир – со право, пред нас, ја постави дилемата дека, во наредниот период, треба

да направиме студиозно истражување на оваа доста загадочна и мошне скокотлива тема. Имено, ако законските одредби, барем оние во сферата на инспекцискиот надзор, се во најмала рака добри и коректно поставени – тогаш, вината за нефункционирањето на овие контролни механизми не може да ја бараме во законот, туку исклучиво во *човечкиот фактор*, поставувајќи си го болното прашање на сатиричниот Јувенал за тоа: *Quis custodiet Custodes – Кој [ни] ги чува чуварите?*

2. ЗА ПОТРЕБАТА ОД ВОСКРЕСНУВАЊЕ НА ПРАВНИОТ РЕАЛИЗАМ ВО МАКЕДОНСКИ ПРИЛИКИ

*Nulli vendemus, nulli negabimus,
aut differemus rectum vel iustitiam.*

*Никому нема да му ја продаваме, никого нема да го одбиеме и за никој нема да се двоумиме да ја пружиме – правдата и правичноста.
(Заклетва за должноста судија)*

Луцидната и прониклива римска идеја-водилка за примарното значење на тужбата како средство со кое се стигнува до целта, спомената во воведот на книгава, ќе ја споменеме и на крајов – бидејќи таа, за среќа, повторно воскресна во правните научни кругови кон крајот на XIX век, под влијание на англосаксонската и американската правна традиција, во правецот на познатите т.н. **правни реалисти**.³ Приврзаниците на оваа правна школа акцентот го ставаат на значењето што го има *креативноста, промисленоста и луцидноста на судиите [elegantia iuris]* при толкувањето и креирањето на правото.

Имено, тргнувајќи од премисата дека „општите одредби не ги решаваат поединечните случаи“ тие, се чини со право, судовите ги сфаќаат како практични и искуствени „секундарни законодавци“.

3. Најзначајни претставници на *јусреализмот* се: бискупот Бенџамин Ходли (Benjamin Hoadly), Оливер Холмс (Oliver Wendel Holmes Jr.), Џон Греј (John Chipman Gray), Џером Френк (Jerome Frank) и др. А симптоматично е тоа што најголемиот критичар на оваа школа, Р. Дворкин (Ronald M. Dworkin), неа ја сместува во „позитивистичките“ правни школи – што е сосем погрешно, затоа што таа, во својата најдлабока суштина, е јуснатуралистичка, бидејќи алудира на напишаното [етичко/морално/вредносно/природно/вродено] право.

Оти законите што ги носи државата сè уште не претставуваат ‘право’ – туку, во најдобар случај, тие се само ‘извори на правото’ [*fontes iuris*]. Реално постоечкото ‘право’ е всушност оној збир од правила што ги имаат утврдено судовите! Неувидувањето на оваа вистина, е само несаќање на противниците на овој реален став, да се соочат со фактот дека судиите непрекинато носат ‘закопи’ [читај пресуди] со повратно дејство – оти спорот за кој пресудуваат е настан кој веќе се случил во минатото и којшто подоцна, ретроактивно, се разрешува.

За било кој поединец-лаик, кој не е контаминиран со било каква правна догма, додека судот не „пресече“, односно не донесе одлука за одредени спорни факти – не постои никакво ‘право’ за таа правна работа и за тоа проблематично прашање. Пред носењето на судиската одлука, единственото употребливо ‘право’ е *мислењето на правниците [opinio iuris]* – а, пак, тоа воопшто не е реално ‘право’, туку само претпоставка или, уште подобро, предвидување за тоа што ќе одлучи конкретниот судија во конкретниот предмет по кој постапува.⁴

Оттука, ако немаме парничење, во духот на светиот правен принцип *Bona fide* [„совесно и чесно“] – не може ниту да се развие објективно [материјално] право, бидејќи уредувањето на овие правни правила, по правило, е *cura posterior!* А работниците од пониските класи реално, немаат ниту средства, а ниту волја и знаење да се обратат за правно мислење до итрите правни советници, консултанти или адвокати. Затоа, маргинализираните пролетери-надничари од сиромашните гета, најчесто, и немаат место во правните судски пресуди, и покрај нивната нумеричка супериорност во стварноста.

Овој, како и мноштво други фактори ги демотивираат и одвраќаат работниците од ефикасно искористување на било каков правен лек и перфидно ги принудуваат да ја трпат неправдата која секојдневно им се нанесува. Затоа, сосем точни се зборовите на Б. Фриер (Bruce W. Frier) дека:

*На припадниците на пониските [општествени] класи,
не им е познато ниту правото – на тие, исто така, се*

4. Коста Чавошки: *Увод у право I – Основни појмови и државни облици*; Београд, 1994; стр. 29-33.

и жртви на социјалната структура која, не само што е прекумерно пирамидална, во нејзината распределба на богатство и влијание, туку е и врзана со груби општествени конвенции [и социјални предрасуди]...⁵

Но, ако се има на ум дека барањата на македонските пауперизирани работници од средната и ниска класа [пролетери/надничари/ платеници/аргати] очигледно, не го привлекуваат вниманието на правниците во поголем број – прилично *површиното третирање* на овој, закоравен и дехуманизиран, правен сегмент и не е нешто толку необично, што би требало посебно да нè зачудува, барем во македонски прилики. Се чини дека нашите „префинети“ правници се нечувствителни за социјалните димензии на овој специфичен тип работен договор и, повеќе од сигурно е дека, не прават никакви посебни напори да им олеснат на очајните работници кои се напикани в кош.

Точно е и тоа дека нашите **македонски судии**⁶ – „многупочитуваните“ членови на благородната каста на *clarissimi et amplissimi viri* (Кикерон), како да се заразија од вирусот на граѓанското студенило (Т. Адорно), па не сосем ја сфаќаат сериозноста на проблемите на обичниот македонски човек и работник. За жал, со индигнација можеме да констатираме дека нашите судии – заглавени во калта на корупцијата, непотизмот, кронизмот, политичките притисоци и партиските агенди, немаат ниту сила, ниту знаење, а ниту разборитост да го одбегнат штетниот буквалистички *правен позитивизам* при толкувањето и примената на законите – кој, како

5. Цит. сп. Рајнхард Цимерман: *Облигационо право – Римски основи на граѓанската традиција*; Просветно дело АД; Скопје, 2009; стр. 349.

6. Правосудните анализи на Министерството за правда покажуваат дека во РМ, со оглед на бројот на жители, ако се земе предвид европскиот просек, не треба да има повеќе од 400 судии – додека, пак, кај нас, *бројот на судии* во моментот е над 630. Колку за пример, Бугарија, која е членка на ЕУ и е четирипати поголема од нас по бројот на жители, има вкупно 500 судии. А во одделни судови од државава има судии што, годишно, имаат во работа по 500 предмети, додека во други судови, на истиот *број предмети*, работат дури седум судии. Но, ваквата нерамномерна оптовареност на судиите не е различно вреднувана, па сите добиваат иста [доста голема] плата – без разлика дали решаваат тешки случаи или ситни прекршоци.

што видовме, некогаш води и до носење на апсурдни пресуди кои влијаат врз цели семејства.

И да бидеме докрај иронични, кај нив отсуствува креативен сенс за една природноправна, контекстуална и *телеолошка интерпретација* на пишаното трудово право, а со тоа како потсвесно да се сложуваат со познатата Катанова приказна дека дури и „... смртта на работникот, не го чини работодавачот ништо“ [ако со закон поинаку не е определено]!? Тажен е податокот дека, ретко кој од денешните наши судии посветува внимание на „потчинетоста која сирка зад фасадата на наводната договорна еднаквост“ (Пол Дејвис) – оти купувачот и продавачот вообичаено, барем во економска смисла, се еднакви, ама работникот и работодавачот не се.

Ни се чини умесно, попатно, да се потсетиме на Кропоткиновиот спис *Апел до младите [правници]*. Впрочем, денешните припадници на македонската „судиска каста“ и нивните спонзори, патрони и подмитувачи, не сакаат да ги симнат матните фикции во кои е обвиткан пишаниот закон – а зад кои се крие „правото на посилен“. Овие самонаречени ‘чувари’ на словото, а не на духот на законот, работејќи во една системски корумпирана атмосфера, така дрско и безобразно, застапаа зад парчето интриганство – кое се состои во тврдењето дека меѓу работодавачот и работникот постои божемна ‘слобода на договарање’. Ним, како од раце да им се лизна *Правичноста*, според која договорот направен помеѓу човек кој ручал добро и човек кој го продава својот труд за гола егзистенција, помеѓу силниот и слабиот, помеѓу богатиот и сиромавиот, помеѓу господарот и робот – не е воопшто ‘договор’. Која ли страна тие ја одбраа – на законот, а против Правдата; или на Правдата, а против законот?

А токму поради еродираниот морален хабитус на медиокритетскиот и малодушен феномен наречен „македонски судии“, насушно е потребно, добро и правично [*bona et aequi*], да се регулира оваа „сива зона“ – со цел економски помоќната страна да не ја злоупотребува својата доминантна позиција на **пазарот на труд**. Всушност, диспаритетот во *моќта на пазарењето* меѓу работникот и работодавачот е уште понагласен со енормната разлика во богатството и општественото влијание на договор-

ните страни – но, нашите кутри судии, сепак, не сакаат да бидат социјални реформатори.

Најголемиот дел од нив, со чесни исклучоци, се само безгласни приврзници на системот кој продуцира сиромаштија и нееднаквост. Овие припадници на *богатата класа* уживаат во комодитетот на своите удопства, привилегии и имунитети – кои им ги носи професијата, земајќи редовна плата од над 1.200 ЕУР месечно, додека мнозинството македонски работници само може да сонува плата и од 120 ЕУР.

Ете затоа, алчните судии, но и адвокатите – коишто, според зборовите на Махатма Ганди, се нивните „први братучеди“ и кои „попрво би ја продлабочиле кавгата, отколку што би ја решиле“, воопшто не ни гледаат работите да ги направат поразлични од она што сè. Впрочем, тие со својата манифестирана бесчувствителност, со својата пасивност и со својот шематизиран и извештачен правен пристап, потајно и се залагаат за оваа *status quo* позиција – оти најчесто „тие ги одбираат овие професии не со цел да им помогнат на другите, туку да се збогатат“ (Ганди).

Но, наивно е да мислат дека тие, како поединци со име и презиме, се амнестирани од било каква *лична одговорност* за лошата состојба со работничките права во РМ – бидејќи, нели, тие се само слепи ‘применувачи’, а не и ‘создавачи’ на правото. И, како што подвлекува проф. Ван Кенегем (R. C. van Caenegem), од Универзитетот во Гент: „[О, по ѓаволите, па] каква корист имаме ние од судиите, ако тие можат да бидат принудени да се сложат со неправичните барања на власта?“⁷

И за крај на оваа искрена, добронамерна и *етичка критика* на плиткоста, возгордеаноста без покритие и карактерната расипаност на судиите, би го навеле брилијантниот пасус на Б. Паскал, една од најзабележителните интелектуални фигури на рационализмот од XVII век, од неговиот постхумно објавен ракопис на едно недовршено дело – кадешто тој, говорејќи за судиите и за адвокатите токму во делот посветен на човековата вообразба, вели:

...Нивната црвена руба, нивните наметала [и тоги] со

хермелинско крзно, со кои се дотерани како [некои] мачори, палатите во коишто судат, китките лилии и сиот тој величествен болскот [ним] им е толку нужен... [Тие] никогаш не би можеле да ги мамат луѓето кои не можат да и преодолеат на оваа, толку веродостојна комедија... Ако вистински беа справедливи и ако навистина си го знаеја занаетот, не ќе им требаше да измислат коцкасти шапки – оти големината на нивната ‘наука’ би била достојна за почит самата по себе. Ама, затоа што имаат само вообразена ученост, тие треба да се служат со овој излишен надворешен изглед – што [само] и годи на вообразбата на оние за коишто работат, и преку тоа тие [сакаат да] ја привлекуваат почитта. [Ама и ние сме криви што дозволивме] вообразбата со сè да располага – па, сега, таа ги создава и убавината и среќата и Правдата, која е сè на веков.⁸

Д. Анасиев

7. *An Historical Introduction to Western Constitutional Law* – 1995, во превод на македонски како: *Историски вовед во Западното уставно право*; Табернакул; Скопје, 2010; стр. 93 и 95.

8. Блез Паскал: *Мисли*; Култура (библиотека „Идеи“); Скопје, 1996; стр. 44-45 и 222-223.